

תעודות לתולדות ר' יהודה זרחיה אזולאי

מאת

יעקב משה טולידאנו

רבי יהודה זרחיה אזולאי, נולד, כנראה, באחד הכפרים בסביבות מראקיש (במארוקו) ועבר בצעירותו למראקיש¹. לפי מכתבם של חכמי ירושלים משנת תקצ"ו הרי הוא בנו של משה בן דוד בן משה בנו של המקובל ר' אברהם אזולאי בעל "חסד לאברהם". אולם יחוס זה הוא לדעתי חשוד. לא ידוע לנו שלר' אברהם אזולאי הנ"ל היה בן בשם משה שנשאר במארוקו. ר' יהודה אזולאי רצה, כנראה, להתייחס על משפחתו של הרב חיד"א (חיים יוסף דוד אזולאי), ועל כן הוסיף לשמו גם את השם זרחיה. שמו של אביו של הרב חיד"א, ואף קרא את שם בנו חיים יוסף דוד על שמו של הרב חיד"א.

הידיעה הראשונה על ר' יהודה זרחיה אזולאי היא משנת תקע"ב. בשנה זו החליט לעלות לארץ ישראל. נדיבי מראקיש נתנו לו עזרה מסויימת וחייבו אותו "בקנין ושבועה" שלא ילך אלא לארץ. בדרכו ממארוקו לארץ עבר בערים מוגאדור וגיברלטאר ומשם הגיע למצרים. במצרים נתמנה, כנראה, לתקופה של שנה אחת לאיזה תפקיד בקהלה. הוא התחרט על שעבר על השבועה שנשבע בפני רבני מראקיש, ולאחר שירות במשך כחצי שנה השתחרר מתפקידו². ממצרים נסע לירושלים, אולם העזרה שקבל מבני עירו לא הספיקה לו, ובאלול תקע"ד התעתד לצאת "בשליחות עצמו" לחוץ לארץ³. ראשית דרכו היתה, כנראה, לתורכיה. בשנת תקע"ו היה באיזמיר. בתקע"ח בליוורנו ושם הביא לדפוס את החלק החמישי של שו"ת הרדב"ז. אין אנו יודעים כמה זמן בלה בחוץ לארץ. בתקפ"ו אנו מוצאים אותו בצפת⁴, ונראה שהגיע אליה עוד מקודם לכן. בתקפ"ט נמצא בירושלים, ואז היה כבר נשוי לבתו של ר' אהרן משה יפה אשכנזי, אביו של ר' ישראל יפה, שהדפיס את התלמוד בקאפוסט בשנות תקע"ה—תקפ"ז⁵. בשנת תקצ"ז הוא יוצא, בשליחות כולל הספרדים בירושלים למארוקו. בהיותי במארוקו ראיתי אגרת ממנו אל רבני

1 במכתבם של חכמי תיטואן (להלן אגרת ט') נאמר: "כי בארץ העמים במדין נתגדל אלא שהכפרים מקדימין וכו'".

2 ראה אגרת חכמי מצרים משנת תקע"ד, מגנוי ירושלים, חוברת ק"ה, עמ' י"א.

3 ראה להלן, אגרת ב'.

4 ראה אגרת ג'.

5 אגרת ה'.

צפרו, ומתוכה מתברר ששה שנים אחדות. אולם נשתמרה אגרת מאשתו של ר'יז אזוראי שנשלחה אליו לקושטא בשנת תקצ"ב ולא ברור אם עד אז היה בתורכיה ויצא למארוקו רק אחר כך. בתקצ"ד היה עדיין בשליחותו בארבאט (מארוקו). בהיותו בתיטואן פרץ סכסוך בינו ובין רבני העיר, ועל כך כתבו לו חכמי העיר מכתב תוכחה. במארוקו היה עד שנת תקצ"ו. בשנה זו הוא מופיע בקושטא כאדם הזקוק לעזרה. בתורכיה היה גם בשנות תקצ"ח ותקצ"ט, ולא ידוע אם עשה שם כל הזמן או שעבר בה אגב מסעו למקומות אחרים. בחשון תקצ"ט נשא בקושטא אשה אחרת, את שרה בת ר' ירוחם הכהן⁶. כנראה שאשתו הראשונה לא היתה כבר אז בחיים. מסעותיו לא נפסקו. בשנת ת"ר היה בטריאסט, בתר"ב—בליורנו. בתר"ג חזר לא"י והיה בחברון. בשנת תר"ח אנו מוצאים אותו שוב בצפון אפריקה, בפאס ובגיבראלטאר. בתרט"ו היה באלג'יר, הוא היה גם באוסטריה, בתרכ"ח היה שוב באלג'יר, בעיר אוראן. בתר"ל בערך חזר לירושלים ובה נפטר בש' תרל"א⁷.

ר' יהודה זרחיה אזוראי רכש הרבה כתבי-יד יקרי הערך מן האוסף של הרב חיד"א⁸. בידו היו פי' ר' שלמה סירלייו על הירושלמי, פי' על מסכת מנחות להרשב"א, פי' ר' יוסף מטראני על הרא"ם, שיטה מקובצת לר' בצלאל אשכנזי על סדר קדשים. הרבה כתבי-יד היו על קלף, מהם יחידים בעולם שבמשך הזמן אבדו או נמכרו לספריות אירופה הגדולות. בהיותו בחוץ לארץ מכר חלק מהם לחכמי הקהלות. אולם הוא גם השתדל להוציא לאור כתבי-יד אחדים. מלבד שו"ת הרדב"ז הנ"ל, שהדפיס בליורנו בשנת תקע"ח, היה בדעתו להוציא לאור גם את פי' הר"ש סירלייו על הירושלמי, וכבר קבל על כך הסכמות מחכמי א"י, קושטא וצפון-אפריקה, אולם הדבר לא עלה בידו ומן הפי' נדפסו (בווינה) רק שני גליונות⁹. לאחר מותו מכרו יורשיו של ר' יהודה זרחיה אזוראי חלק גדול מן הספרים. בסוף חידושי הר"ן על מסכת ראש-השנה (ירושלים תרל"א) נדפסה רשימה של כתבי-יד שנקנו מעזבונו. אחד הקונים, הוא הנוסע הידוע ר' יעקב ספיר, לקח עמו למגנצא מספר מכתבי היד ומכר אותם שם, ביניהם היה גם פי' הר"ש סירלייו הנ"ל. את כתבי-יד הזה קנו ר"מ לעהמאן ור"י בריל וממנו הוציאו לאור בשנת תרל"ה את הפי' על מסכת ברכות. שאר כתבי-יד עברו בירושה מבנו חיים יוסף דוד אזוראי לבתו (נישאה לאשכנזי ממשפחת מגדלבוים). בנה אברהם מגדלבוים — אזוראי¹⁰ מסר ארבעים מתוך כתבי-

6 תנאי הכתובה נמצאים בין צרור התעודות.

7 עיין ר"מ לעהמאן, הקדמה לפי' ר"ש סירלייו על ירושלמי ברכות, מגנצא תרל"ה.

8 כך מעיד המו"ל של חידושי הר"ן על מסכת ראש-השנה, ירושלים תרל"א.

9 עיין שם, שם.

10 סה המקום להעיר על דברי גרייבסקי במגנזי ירושלים, חוב' ק"ה, עמ' י"א, המייחס

את אברהם מגדלבוים זה להרב חיד"א בעל "שם הגדולים" כן טעה בזה ד' תדהר, אנציקלופדיה

לחלוצי הישוב ובניו, כרך א', עמ' 318.

היד האלה במתנה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. מן האוסף
שלו אני מפרסם תעודות ואגרות אחדות שיש להם שייכות לר' יהודה זרחיה אזולאי נ.

א. המלצה מחכמי מראקיש, שנת תקע"ב

להודיע קשט אמרי אמת, אל אצילי בני ישראל... שבכל עיר ועיר מדינה
ומדינה כרך וכל הסמוך לו... במותב תלתא כחדא הוינא עד שהעידו עדים כשרים
בתורת עדות גמורה על האי צ'מ מר"ד¹ שהוא ממשפחת רם גזע איתנים... כה"ר
יהודה הנ"ל בר כבוד השם הטוב החכם השלם החסיד העניו והכולל כה"ר
משה אזולאי זלה"ה, ומאחר שראינו האיש הזה הוא איש בש"ת² ובתורת
ה' חפצו וחשקה נפשו לעלות ולראות את פני עיר קדשנו ותפארתנו עיר מעז לנו
אדמת קודש ירושלים תובב"א כ"ר³, כתבנו וחתמנו עדות ה' נאמנה
שהוא מהמשפחות המיוחסות שבהעיר רבת המעלות עיר גדולה של חכמים ושל
סופרים העיר המהוללה מראכש יע"א⁴ ונתננו בידו להיות לו לפה ולמליץ בעדו
אל כל המקום אשר תדרוך כף רגלו שיעניקוהו מברכותם כיד ה' הטובה עליהם במנה
יפה וטפופה וכו' לכבוד אבותיו הקדושים. והמפורסמות אינם צריכות ראיה. וקנינו
מיד הדין גברא בקוש"ח⁵... שעלה יעלה אל עיר ה' ירושלים תובב"א ויקבע דירתו
שם ויכתת רגליו לעלות להרים וגבעות ולרכוב אניות ולהביא נפשו במעונות אריות
עד הגיעו למחוז חפצו בע"ה. ומעות הקבוץ המה לזכות ירושלים תובב"א, שלא
יורידם מקדושתם אלא יוציאם לעצמו בשביל ביאתו לארץ ירושלים תובב"א. ושבועה
זאת קע"ע⁶ בקוש"ח וכו' הר"י הנ"ז שאין לו שום היתר, עד אשר יזדמן עשרה חכמים
יחד מאנשי ירושלים תובב"א ויתירו לו שבועתו זאת, או אם יעלה אל עיר הקדש
ירושלים תובב"א ויקיים נדרו אשר נדר לה' כנ"ל, וזולת זה אין לה שום התרה כלל.
ומהודענא אנחנא שלא הניח הרמ"א⁷ אביו של החכם הזה אלא זה הבן דוקא. והוא
בחור ועדיין לא נשא אשה... ולראית האמת והצדק כתבנו בסדר איש כי ידור נדר
לה' מש' עלה נעלה וירשנו⁸ אתה לפ"ק כ"ד נא"ה⁹ החותמים אלה פה באצורא
יע"א וישע יקרב, ממוצא וממערב, ושלום רב.

חיים בלאא"צ אברהם פינטו זלה"ה סל"ט, דוד בן משה לחזאן סל"ט.

שאל (??) בן... אזולאי ס"ט

11 [קובץ מכתבים מר' יהודה זרחיה אזולאי ומכתבים אליו. נמצא גם בגנוי בית הספרים

הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. ראה קטלוג יואל, סי' 502, עמ' 51. — המערכת].

1 = צורבא מרבנן, מוביל כתבא דגא. 2 = באהלה של תורה.

3 = כן יהי רצון. 4 = יכונה עליון אמן.

5 = בקנין ושבועה חמורה. 6 = קבל על עצמו.

7 = הרב משה אזולאי. 8 = תקע"ב.

9 = כה דברי, נאם הכותבים

ב. המלצה מחכמי ירושלים, שנת תקע"ד

שרי צבאות ישראל...¹⁰ הגבירים החכמים הרמים השרים והסגנים רוזנים וקצינים אחינו כל בית ישראל די בכל אתר ואתר הי"ו וכל העוסקים עם הצבור לשם שמים...

קול האר"ש מאנן בדידן יושבי על מדין דחתמין לתתא הנה ארשנ"ו חנ"ה¹¹ היא מדברת לצוות לזה זה הדור יקר תפארת כלו כהדר"ת האי צורבא מרבנן מר ניהו מוביל כתבא דנא. ה"ה¹⁰ ממשפחת רם גזע איתנים מוסדי ארץ זה שמו אשר יקראו לו החכם השלם כמהר"ר יהודא זרחיה נר"ו בר כבוד השם הטוב החכם השלם החסיד והעניו והכולל כמוהר"ר משה אזולאי זלה"ה דאתי ממערבא מעיר אוצוירא יע"א לשכון כבוד בארצנו לשבת בארץ ולבקש מנוח אשר ייטב לו. אולי יישר בעיני האלוקים וישב שם ישיבה בארעא ולילה כיום ובתורתו יהגה. ועלה האיש ההוא מעירו הנ"ו ויעזב כל אשר לו ארצו ומולדתו דרך ובא לו זו היא ישיבה זו היא ביאה אל מקום הקודש על הררי ציון. כי כן חשקה נפשו בביאת הארץ והקים את דברו... ראתה עינינו פרק כל כתבי אשר בידו... ראשונה הכתב והמכתב מחכי העיר הנ"ו מגידים קושט דברי אמת את האיש ואת שיחו כי אי"ש בש"ת הוא ובתורת ה' חפצו וחשקה נפשו לעלות וליראות על אדמת הקדש ירושלים ת"ו. אתיאי במה הצד פתשגן הכתב שניה לה מחכמי ומנהגי עיר תהלה מרכש יע"א. ועוד בה שלישיה מילי ניהו מאנשים חכמים מעירו גיבאל טאר יע"א... על דברת האי צו"מ מהר"י אזולאי הנ"ו, כי איש חכם הוא. ובעבור חבת הארץ אך יצא יצא מארץ מולדתו ולקיים בעצמו הכל מעלין לירושלים הנה כי כן אף אנן נמי תנינא להחזיק ביד מע' מהר"י אזולאי הנ"ו מכ"ד. ומכאן מודעה רבה דבריו הנאמרים באמת, כי מהר"י אזולאי הנ"ו כל הבא בידו מכסף הקדשים מיום צאתו מארצו עד היום הזה הכל היה לקיים נדרו וחפצו ורצונו לעלות לשכון כבוד בארצנו. והן היום הן בעודנו פה עה"ק פשפש בכל מאמצי כוחו שלא לצאת לקרית חוצות ויעשה דירת קבע בביתו זו אשתו אם המצא ימצא. ויען כהיום הזה כל הרוצה לשכון כבוד בארצנו צריך שיהיו לו מזונותיו וספוקו ברור כשמש מאיזה מקום בא יבא לו בעבור יהיה פרט למזומן להכין טרף לביתו, ואם לא יהיה לו כדבר הזה כאמור, רחוק הרבה שיהיה לו מציאות והעמדה לגור בארץ. אי לזאת מהר"י אזולאי הנ"ו כראותו כי לא איתדר ליה לעת כזאת לשבת בארץ אפי' הוא לבדו ודין גרמא ליה כי מעט אשר היה לפניו ממתכונת הלבנים¹¹ חלף הלך לו עד כי בא פה עה"ק: גמר בדעתו ובהא סליק ונחית להיות סובב הולך על פתחי נדיבי עמים ישראל רחמנים בני רחמנים אולי יישר לו יחנן ה' ויעתר לו יעיר לבות בני אדם המה יעמדו לימינו מכלל

החזק

ופרט... ושב ורפא לו שוב ישוב על מכון הר ציון, ואל שדי יהיה בעזרתו ובנה אצלו לקחת לו בית נאמן מנוח אשר ייטב לו. על כל אלה אתאנו לחלות פני קדשם בעשר חלו"ת ע"ד¹² מעלת הרב הנ"ז נר"ו מכ"ד. אל כל המקום אשר יבוא שמה. איש איש מבני ישראל יחוס וירחם עליו לתת לו פי שנים בעין יפה ומדה טובה מרובה... החותמים פעה"ק ירושלים ת"ו בחדש אלול בסדר ולתתך עליון לתהלת ולשם מהאי שתא אם יתמה"מה חכ"ה¹³ לו לפ"ק ושלום.

הפירוש

הרב כמהר"ר יעקב משה עייאש ס"ט, הרב כמהר"ר יום טוב דאנון ס"ט, הרב כמהר"ר יעקב קוראל ס"ט.

ע"כ הגיע טופס דברי האגרת הזאת מרבני עה"ק ירושלים ת"ו להרב זרחיה אזולאי הנז"ל נר"ו. הועתקה אות באות תיבה בתיבה מגוף העיקרי מהאגרת הראשונה לא פחות ולא יותר, יען וביען כי האגרת העיקרית נטבעה במים, ונחנא בי דינא דחתמין לתתא ראינוה קרועה לשנים עשר קרעים דין גרמא להעתיקה ואשרנוה וקיימנוה כדחזי, ובכך אף אנן נמי תנינן לצוות לזה... החכם השלם יהודה זרחיה אזולאי נר"ו, אל כל המקום אשר תדרוך כף רגלו, הענק יעניקוהו מפרי צדקתם, במדה גדושה מנה הראויה להתכבד כי ראוי והגון הוא לכל כבוד שבעולם, ולקבלו בסבר פנים יפות...

וזה ע"ש וזהכבוד לפ"ג¹⁴, כאות נפשם הרמה וכנפש החותמים פה העירה אזמיר יע"א בחדש סיון דהאי שתא זמרו לשמ"ו כ"י נע"ם לפ"ק... חיים יצחק אלגאזי ס"ט דוד אמאדו ס"ט רפאל אשכנזי ס"ט

ג. שטר משנת תקפ"ו

לפנינו עדים הח"מ בא הרב כמוהר"ר יאודה זרחיה הי"ו בכמהר"ר משה אזולאי ז"ל ואמר לנו אתם הוו עלי ע"ג¹⁵ וקנו מידי קגו"ש במדל"ב¹⁶ בלשון מ"כ דתחז"ל¹⁷ איך אני מקנה קרקע כל שהיא לכל אחד ואחד מבעלי חובותי שחיבים לי כדי לכתוב עליו פרוזבול. והרי אני מוסר כל חוב שחיבים לי בעלי חובותי לב"ד יב"ץ¹⁸ אשר פה עה"ק צפת ת"ו, הלא המה כמהר"ר אברהם אנהורי הי"ו וכמהר"ר חיים יוסף צרפתי הי"ו וכמהר"ר יעקב מולכו הי"ו, כדי שאוכל לגבות חובותי מכל אחד ואחד מבעלי חובותי כל עת תמן שארצה. ועל כל הנז"ל קנינו אנן סהדי דח"ל¹⁹ מיד הרב כמהר"ר יהודה זרחיה

12 = על דבר. 13 = תקע"ד.

14 = תקע"ו. 15 = עדים גמורים.

16 = קנין גמור ושלם, במניה דמכשר למקנייה ביה.

17 = דתיקנו חכמים זכרונם לברכה. 18 = לבית דין יכון בצדק.

19 = דחתמין לתתא.

הי"ו הנ"ז קגו"ש²⁰ במדל"ב בלשון מ"כ כתחז"ל לקיום כל הנז"ל בלתי שום שנוי ותמורה כלל. ועד אמו"ץ ח"ש פעה"ק צפת ת"ו ביום ששי שבעה ועשרים יום לחדש אלול משנת הת"ק ושמונים ושש ליצירה. והכל שריר ובריר ונכון ואמת ויציב וקייב.

י א ו ד ה א ש כ נ ז י ס"ט י ש ר א ל ש ש ו ן

ד. שטר משנת תקפ"ט

מ"א הח"מ²¹ ותהא חתימת ידי נאמנת עלי ועב"ך²² כשני עדים כשרים אמוץ שמו"מ²³ מתחייב אני בחגו"ש²⁴ להכותב יוסף יו"ט²⁵ ב"ר פנחס הי"ו שבעה"ת בלכתי לחוצה לארץ ויזמין הי"ת לידי מחזיק להגיע למזבח הדפוס ס' מוהר"ש שיר לייז ז"ל פי' על תלמוד ירושלמי למס' זרעים, תיכף ומיד להדפסתו או לשלוח ע"י מי שיסדר הכותב הנז"ל או להביאו אותו בידי פעה"ק ולמסור אותו בידו בלי שום עיכוב כלל ובלי שום טענה ובלי שום תנאי כלל ובלי כסף ובלי מחיר אלא בחינם אין כסף. ואם ח"ו לא אצא יד"ח²⁶ דבורי הנז"ל, מו"מ מתחייב אני בחגו"ש ובקגו"ש במדל"ב דתחז"ל שקנו אחרים מידי, לקנות לו ספר מוהר"ש שירלייז מודפס עד סך מאה אריות צאג בלי גוזמא וליחנו בידו או ביד ב"ך. ועד"א²⁷ וצדק ח"ש²⁸ פעה"ק ירו"ש ת"ו בש"א²⁹ לחדש אייר מ"ש קפ"ט ליצירה וה"ש³⁰ וקיים.

כל אלו החיובים הנז"ל נתחייב לי מע' הח"ר יאודה אזולאי יצ"ו ור"ל³¹ שהחייב הנז"ל הוא אם הדפיס אותו, ואם לאו אזי פטור ועטיר ועד"א וצדק ח"ש הצעיר יוסף ב"ר פנחס ס"ט ימי"ן ס"ט

ה. הסכם משנת תקפ"ט

בשביטי ישראל הודענו נאמנה איך קדמנא נחנא ב"ד דח"ל³² עמדו לדין כמוהר"ר יאודה אזולאי הי"ו עם ר' אפרים הי"ו נ' לכוהר"ר ישראל יפה אשכנזי נ"ע אחי אביה של נב"ץ³³ ותבע ממנו שארית הרב אלפס ושארית התלמוד מהדפוס אשר הדפיס מ"ח³⁴ ר' ישראל נ"ע נ"ז בקפוס ט. ומסר בידו עד מס' בבא בתרא עד ולא עד בכלל, ונתחייב בקגו"ש להשלים לו רב אלפס

20 = קנין גמור ושלם.	21 = מודה אני החתום מטה.
22 = ועל באי כחי.	23 = אמת וצדק, שמעתה ומעכשיו.
24 = בחיוב גמור ושלם.	25 = יום טוב.
26 = ידי חובת.	27 = ועל דבר אמת.
28 = חתמתי שמי.	29 = בשליש א'.
30 = והכל שריר.	31 = ורצינו לבאר.
32 = בית דינא דחתמין לתתא.	33 = נות בית צדיק, כלומר: אשתו.
34 = מר חמיו	

והתלמוד מדפוס נ"ז כמפורש יצא בשטר החיוב אשר היה ביד כמוהר"י נ"ז וכאשר עינינו לו ראו, וכמוהר"ר ישראל נ"ע נ"ז בחזרתו משליחותו הביא עמו שארית התלמוד נ"ז, ובהיותו בעה"ק צפאכולא [!] נלב"ע³⁶ ולא הספיק להגיעו ליד חתנו כמוהר"י הנ"ז הי"ו, ובנו ר' אפרים נ"ז אסף וקבץ את כל נכסי מ"א נ"ע ומכללם שארית התלמוד נ"ז, ובכן כמוהר"י נ"ז שאול שאל מאת ר' אפרים נ"ז הי"ו שארית תלמודו נ"ז שימסרנו לידו ור' אפרים נ"ז השיב לכמוהר"ג הנ"ז שהן אמת שבא לידו, ברם מכרו לצורך מזונות אמו (?) ותצא דינא שמחויב ר' אפרים נ"ז להעמיד לכמוהר"י נ"ז שארית התלמוד נ"ז להיותו הוא קודם למזונות חמותו, וגם לתת לכמוהר"י נ"ז הי"ו די שיווי תש' ז' הרב אלפס, ובכן נתחייב ר' אפרים נ"ז בחיוב גו"ש ובקגו"ש לשלוח לכמוהר"י נ"ז ולב"ך מע"ת³⁷ קושטא יע"א שארית התלמוד מהתלמודים אשר הניח מ"א ר' ישראל נ"ע נ"ז בע"ת קושטא יע"א ולהגיעו לידו לתוככי ירוש' ת"ו מהיום אחד לח' אדר הראשון עד משך תשלום שנים עשר חדשים רצופים באין או"ד³⁸ ולא יעבור כתיב ואם ח"ו עכור יעבור הזמן המוגבל הנ"ז ולא קיים את תנאו, אזי מו"מ³⁹ הרשות נתונה ביד כמוהר"י נ"ז וב"ך⁴⁰ לגבות מכל מקום אשר תשיג ידו וימצא נכסים לר' אפרים נ"ז או איזה זכות לגבות די שיווי שארית נ"ז כפי הערך אשר נמכרו התלמודים מדפוס נ"ז בע"ת קושטא יע"א ואינש לא ימחא בידיהו כלל ועל אודות תש' האלפסים כבר נתפשר קדמנא לתת לכמהר"י נ"ז הי"ו שיתן לו מחצית עזבון מפאת ירושת מ"ח ר' ישראל נ"ע נ"ז מכל הנכסים אשר השאיר אחריו, ור' אפרים נ"ז יצא לטעון טעון שמלבד שלא ירש מנכסי המנוח מ"א ר' ישראל נ"ע נ"ז מחוט ועד שרוך נעל גם נשאר ע"ליו חובות מ"א נ"ע יתר על סך חמשת אלפים גרוש כאשר יעידון יגידון מגידי אמת תושבי עה"ק חב"ת⁴¹ מפי כתבם וכאשר עינינו לו ראו את השטר היוצא מתחת ידו מקוים מחו"ר עה"ק חב"ת דוכרן סהדותא על הדבר הזה, ועל רזא דנא היה רוצה לישיבע ר' אפרים נ"ז ש"ח בלי ערמה ותחבולה ואף שנכרים דברי אמת עם כ"ז נראה בעינינו שיתן לכמוהר"י נ"ז סך מה ולא ישיבע, ונתפס כמוהר"י נ"ז לוותר לר' אפרים נ"ז השבועה בעד סך ששה וששים גרוש אשר נתחייב לתת לו ועוד ארבעה וששים גרוש אשר היה לכמוהר"י נ"ז משארית חש' ביד ר' אפרים נ"ז, נמצא בין הכל סך מאתים וחמשים גרוש, ונתחייב בקגו"ש ר' אפרים נ"ז לפרוע פרעות סך נ"ז לכמוהר"י נ"ז מהמטלטלים אשר נשאר להמנוח ר' ישראל נ"ע בעה"ק חב"ת ולהביא ערב לכמוהר"ר א"ה לוי הי"ו כדי להביא ממטלטלי נ"ז עד סך נ"ז פעה"ק ירוש' ת"ו ולשום אותם בש"ח ככל אשר יעריכו

36 = מר אביו, נוחו עדן.

38 = מעיר תהלה.

40 = מעתה ימעכ גיו.

42 = תברון ת"ו.

35 = נפטר לבית עולמו.

37 = תשלום.

39 = אומר ואין דברים.

41 = ובאי כחו.

שמאי ב"ד ולמוסרם ביד כמוהר"י נ"ז, ומו"מ לא נשאר לכמוהר"י הנ"ז ולב"ד שום טו"ת⁴³ על ר' אפרים נ"ז וב"ד לא מפאת הטו"ת הללו ולא מפאת ירושת מה' ר' ישראל נ"ע נז' לא בכתב ולא בע"פ ואפי' תרעומת דברים כלל יען שכבר נתרצה ונתפייס בעד כל טו"ת בעד הסך הנ"ז ובעד מה שנתחייב להעמיד לו שארית התלמוד כאמור, ובפירושא אתמר שאפי' אם נשאר מזכות כמוהר"י נ"ז ביד ר' אפרים נז' עד סך שני אלפים גרושי' בפשיטות ולא בדרך גוזמא מפאת ירושת מ"ח נז' אעפי"כ מו"מ מרצונו הטוב מחל אותם מחילה גש"ו⁴⁴ לר' אפרים נ"ז ולב"ד חתוכה וחלוטה באפן היותר מועיל ומספיק וחזי לפו"ד⁴⁵ זולת שאם המצא ימצא איזה נכסים לזכות ר' ישראל נ"ע נז' בח"ל ויפרע פרע חובותיו אשר הניח אחריו וישאר סך מה ביד ר' אפרים נ"ז שאז יש צד זכות וטו"ת לכמוהר"י נ"ז ולב"ד בהסך הנשאר ומחויב ר' אפרים נ"ז לתת המחצה לכמוהר"י נ"ז ולב"ד כי היא חלקו ונחלתו וחלק כחלק יאכלו באין או"ד, כל הנ"ז נעשה ונגמר קדמנא ב"ד דח"ל ולקיום כל הנז"ל קנינו מיד טובים השנים הנ"ז קגו"ש במדל"ב בל"מ וכתחז"ל וכל המערער ע"כ הנז"ל אין רוח חנ"ה⁴⁶ ושומע לנו ישכון בטח כיר"א⁴⁷ ולהיות האמת נהדרת ח"ש פעה"ק ירוש' ת"ו בשליש התיכון לח' אדר הראשון מש' התקפ"ט ליצירה, והכל שריר ובריר וקים.

והיה לבאר שבפרוש נתחייב כמוהר"י אזולאי הי"ו הנ"ז בקגו"ש במדל"ב שקנינו מידו לפיס את נ"ב⁴⁸ והנה היא לאה ת"ם⁴⁹ על המחילה הנ"ז עד סך שני אלפים אריות ט"ו כאילו קבלם הוא בעדה ובעבורה מבלי שום פקפוק וערמה ותחבולה כלל ועיקר וקים שנית.

הצעיר שלמה משה סוזין ס"ט רחמים רפאל בן חיים אריה ס"ט
הצעיר שלמה הלוי

והיתה לבאר מש"ל⁵⁰ כפי אשר נמכר בקושטא היינו מהתלמודים אשר על נייר טוב אשר נמכרו בקושט' ולבאר ג"כ שכמוהר"י הנ"ז פטור מכל החובות שנשאר על המנוח הרב מוהר"י יפה הנ"ז הוא ונ"ב שהיא נכד' המנוח מוהר"י הנ"ז וכ"ז הי' בתוך הפשר והקנין הנ"ז, ולראי' ח"ש פעה"ק ירושלם ת"ו ביום הנ"ז.

נאם אפרים בהמנוח כמוהר"י יפה הכ"ם⁵¹

44 = גמורה, שריא וקיימת.	43 = טענות ותביעות.
46 = חכמים גותה הימנו.	45 = לסום דינא.
48 = גות ביתו.	47 = כן יהי רצון אמן.
50 = מה שכתוב לעיל.	49 = תבורך מנשים.
51 = הריני כסרת משכבו, כלומר שאביו נפטר תוך אותה שנה.	

היום הזה בשליש התיכון לחדש סיון המסואר משנת התקפ"ט ליצירה פה
 עה"ק ירושלים ת"ו קבלתי מיד הרב כמוהר"ר שמואל בכמוהר"ר מרדכי הלוי אשכנזי
 הי"ו בעד הרב רבי אפרים יפה נר"ו סך ר"ן שהם מאתים וחמשים אריות צאג הנז'
 מעבר לדף ולא נשאר לי על הרב רבי אפרים הנז' חוץ ממה שחייב לי להביא התלמוד
 לידי בשלימות כנז"ל מעבר לדף ואם לאו מחויב לשלם לי כאשר שוה בקושטא
 כמבואר מעבר לדף, כ"ד הצעיר
 יאודה זרחיה אזולאי ס"ט

ו. תנאי השליחות של שנת תק"ץ⁵²

מודים אנחנו הבאים על החתום חכמי ורבני ומשגיחי ופקידי עיה"ק
 ירושלים היות אמו"ק שבכח המסור בדינו מכוללות עיה"ק וממע' שרי יאודה וירוש'
 הגבירים החכמים הרמים אשר בעוב"י⁵³ קושטא יע"א אנחנו מקנים ארבע אמות....
 למע' האי גברא רבא החכם השלם הדיין המצויין הרב הכולל כמה"ר יאודה
 זרחיה אזולאי נר"ו חוטר מגזע רבנן קדישי חכמי קשטיליא.... מורשה
 ושליח גמור כדי שילך בשליחות מצוה מפעה"ק ירוש' ת"ו למתא.....
 תהלה גבאלטר יע"א אחר גמר שליחות..... השלם והכולל סוה"ר⁵⁴ כמוה"ר
 רפאל מאיר פאניז'יל נר"ו ממתא גיבאלטר יע"א הנז' יכנס בכי טוב מע'
 כמהר"י אזולאי הנז' כדי לתור ולחפש ולפשפש ול..... קובץ ע"י כל
 הקצבות הנהוגות ובלתי נהוגות וכל מין כסף הקדשים אשר במתא הנז' תמידין
 כסדרן ומוספין כהלכתן נדרים ונדבות והקדשות וצוואות ועזבונות ופקדונות...
 קצובות ובלתי קצובות וכפל הקצבה ונדבה חדשה הנהוגה ונדבת הפאר"ה ומצות
 מחצית השקל וקופה חדשה העשויה מימות עולם לשם רחל אמנו זיע"א.....
 בקרב הארץ לשם התנא האלקי שמעון הצדיק זיע"א וקופות של.....
 צדקה כסף ושוה כסף וכל מידי דמתקרי נכסי..... מקרקע..... לכוללות
 עיה"ק ירוש' וכל מין..... זכות אשר המצא ימצא לשם כוללות ירוש' ת"ו
 במתא הנז' באיזה אופן שיהיה ואתיא מכללא חלק הנוגע לכו' עיקו"ת.....
 נדרים ונדבות חדשות גם ישנות ולקופות וכיוצא מכסף ושוה כסף העשויים לשם
 ארץ ישראל סתם ומתחלק הכל לשמונה ועשרים חלקים דהיינו אחד עשר
 חלקים לכו' עיה"ק ירו' ושבועה חלקים לעיה"ק צפת ת"ו
 וששה חלקים לעיה"ק חברון ת"ו וארבעה חלקים לעיה"ק
 טבריא ת"ו, כפי ההסכמות הנהוגות העשויות מימות עולם מרבנים וגאוני

52 שטר דומה נעשה גם באייר תק"ץ ובין אוסף התעודות נמצא גם שטר שלישי, קרוע

וחסר תאריך וכטי הנראה הוא העתק של השטר השני.

54 = סמוך ומופלא הרב רבי.

53 = בעיר ואם בישראל.

ארץ לקדושים אשר בארץ המה זיע"א. וגם את המפורש לשם כוללות עיה"ק ת"ו בפרטות את הכל ¹²³⁴⁵⁶⁷ יקח ויגבה מע' השד"ר הנ"ז שום אינש לא ימחא בידיה, ויהי"ר חפץ ה' בידו יצלח כי"ר מעתה ומעכשיו שמנו את ידי השד"ר כמהרי"ז אזולאי הנ"ז כידינו ופיו כפינו וככוחו ככחינו והעמדתו לדין ע"כ נברא שבעולם בין בדי"י ⁵⁵ ובין בעש"ג ⁵⁶ כהעמדתינו וטענתו כטענתנו ותביעתו כתביעתנו וקבלתו כקבלתנו ופשרתו כפשרתנו ומחילתו כמחילתנו ומכירתו כמכירתנו ושליחותו כשליחותינו ושעבודו כשעבודינו ושוברו כשוברינו וחיובו שיתחייב לאחרים לתועלת עיה"ק ירוש' ת"ו כחיובינו. אחד עד מאה ככח הרשאתינו זאת הרי היא כהרשאתינו באופן שכל מה שיעשה מע' השד"ר הנ"ז הן על ידו הן ע"י זולתו עשוי ורצוי ומקובל עלינו כאילו נעשה. מבלי לומר לו לתקוני שדרנוך ולא לעוות אלא כך אנו אומרים לו בכח המב"י ⁵⁷ זיל דון וסב לעצמך והנפק לגרמך ולחולקך וכל מאי דמתעני לך מן דינא או מן פשר. הכל נעשה ונגמר מידינו הח"מ בקגו"ש במדל"ב מ"ך כתחז"ל שקנו אחרים מידינו ע"כ הנז"ל דלא וכו' ודלא וכו' בביטול וכו' וכפיסול וכו' לדעת הרשב"א ז"ל וח"ו. אמו"ץ ת"ש פעה"ק ירוש' תוב"ב כ"ח שבט משנתנו התק"ץ ליצירה ושו"ב וקיים.

שלמה משה סוזין ס"ט משה בר דוד ידיע מאג'אר ס"ט
יאודה בכמההר"ר רפאל נבון ס"ט חזקיה ב"ר אברהם
הכהן ס"ט יוסף מנשה ס"ט מנחם הלוי הי"ו ס"ט
הצעיר שמואל הלוי ס"ט ¹²³⁴⁵⁶⁷ ישראל חיים רפאל סגרי ס"ט

ו. עוד על שליחות מארוקו ⁵⁸

- 1 להיות כי לשעבר בשבתנו על צי"ר הביצר צרות רבות ורעות נזרקה מפ"י חבורה לעשות חדשה בקרב הארץ. . .
- 2 רחמנים בני רחמנים גומלי חסדים טובים שיחוסו וירחמו עלינו, ולזאת מינינו שלית לדבר מצוה למע'.
- 3 הערים הנ"ז אינהו ואביזריהו ודישרן סמיכין עליהו כדי לאסוף ולקבץ ג' ב' ה' חדשה בלתי היה ביננו ובין מע' כמהר"י זאמירי הנז' בתנאי בני גוב"ר ⁶⁰ שאין לו רשות.
- 4 מהקופות הקבועות מישן ולא משום קצבה מהקצבות הקצובות מימות עולם וכיוצא בהם כי הכל ניתן מקודם.

55 = סמוך ומופלא הרב רבי.

56 = בערכאות של גויים.

58 האגרת קרועה לאורך ורק המחצית הראשונה נמצאת.

59 = כבוד מורינו הרב יוסף. 60 = בני גד ובני ראובן.

- 5 כנודע, והן היום הגיע עת חזקת שליח הנהוג לכל ערי מערב הסנימי הנז' וימן ה' לנו ציר אמונים האי גברא רבה.....
- 6 אזולאי נר"ו חוטר מגזע רבנן קדישא חכמי קשטיליא זיע"א היה זהולך קדמת אשור לשרת בשם אלקיו ולאסוף ולסבץ.....
- 7 לשם כוללות עיקו"ת כאשר כתוב ומפורש יוצא בשטר הרשאה אשר בידו דהיינו קצבות הקצובות וקבלתי.....
- 8 בין סתום ובין מפורש לשם כ"ו עיה"ק ירושלם ת"ו וגדבת המיזונא וגדבת מחצית השקל וכל הקבוע מימי עולם וכל.....
- 9 ככל אשר ניתן למע' הרב השד"ר מלאך רפאל הלוי נר"ו. ובכך דא תהא למקים ביד מעלת הרב השד"ר כמה"ר יאודה זרחיה [אזולאי].....
- 10 זאמירו הנז' אין לו רשות ליגע בשום מקום מכל הנז' כלל ואין בו אלא חדושו אשר יחדש מחדש ולא עוד. א.....
- 11 בין קטנה שלא הלך מע' הח"ר בכור הלוי הנז' מאיזה סיבה שיהיה או איזה הקדש שלא ניתן לגבות מאיזה.....
- 12 כאמור. ואם היו יהיה שמע' הרב שד"ר כמה"ר הלוי נר"ו הנז' הניח מקום פנוי שלא הלך או איזה קופה או הקצבה.....
- 13 זרחיה אזולאי נר"ו הנז' ישתדל בכל עוז להוציא לאור משפטינו כיד ה' הטובה עליו יחפץ ה' בידו יצלח כי"ר.....
- 14 באופן המועיל ומספיק לפו"ד⁶¹ וכתחז"ל וכל המערער על דברינו אלה מלבד שדבריו בטלים ומבוטלים וחשובים.....
- 15 וכו' ובפסול וכו'... לדעת הרשב"א זלה"ה וחמר וחזק שטרא דנא כח"ה וכו' ולא יבוטל ולא יפוסל וכו' לא משום.....
- 16 והיתה לבאר שצריך להוסיף בשיטה שמינית אחר תיבת קצבות הקצובות ובלתי קצובות הקצובות ובלתי קצובות גם כן.....
- שלמה משה סוזין חזקיה בכ"ר אברהם הכהן ס"ט
יאודה בכה"ר רפאל נבון ס"ט יוסף מנשה ס"ט
- ה. מכתב מתיטוואן שנשלח לרי"ז אזולאי בשנת תקצ"ד⁶¹
יום ה' לכסליו ש' צדק"ת לפ"ק
- ידידנו חמודנו אהובי חמודי ואו"ע החה"ש⁶² החסיד העניו והכולל ידי"ן⁶³
שד"ר כמה"ר יאודה אזולאי נר"ו יאיר אכ"ר. ור"ש⁶⁴ לכל מי שידרוש בשלום כת"ר⁶⁵.

61 = לסוף דינא. 62 = ואור עיני, החכם השלם. 63 = ידיד נפשי. 64 = רוב שלום. 65 = כבוד תורתו.

אחדשה'ט⁶⁶. איך אפשר שכת"ר מיד שבאת שד"ר ש"ל⁶⁷ ולא שאלת בנו בשום דרך שלא מלבד שמהראוי אפילו מן א"י ת"ו היית צריך מיד בהגיעך שתשלח לי מכתב שנדע שהגעת לשלום ונשמח בך בע"ה. וזולת זה גם בא כת"ר עד לר"ב א"ט יע"א ולא שלחת לי מכתב להגיד לי שבאת שד"ר לשמחני, והקב"ה יודע שהרבה שמחתי כששמעתי זאת, מה, האם שכחתני ושכחת כל שהעברנו בטוב מעת שבאנו מן יליג⁶⁸, ובפרט שהרביתי לצוותך כשנסעת שכשתגיע לא"י ת"ו תודיעני. אני מצדי כל זמן שבא חכם מא"י ת"ו הייתי שואל אותו אודותך. כי ש"ל החכמים כלם [שבאים מא"י] אני הוא שעומד עמהם בקיבוץ נדבה ובכל דבר, וג"כ ידיין וארע שד"ר כמה"ר רפאל הלוי גר"ו מן ירושלים ת"ו היה אצלי מתאכסן, ואיך כת"ר לא שאלת אותו על מראקש יע"א ואיפוא היה מתאכסן בה והיה אומר לך שאצלי, גם כן תשאל ידיין ה"ר אליעזר לבאז והוא יאמר לך הכל הוא ידידי, וגם ידיין כמה"ר שלמה עמאר גר"ו ידידי, ולכן תשובתך למכתבי זה תתן לו הוא ישלחה לי. ג"כ אודיע לכת"ר שהמכתב שלך ששלחת לצוויירא (מוגאדור) ליד"ן כמה"ר י' למאליח גר"ו על ענין ביטול נדבת החכם כמה"ר יעקב טרזמאן גר"ו⁶⁹ הגיעתנו לכאן עם מכתב מהר"י ל גר"ו ומכתב השד"ר כמה"ר רפאל אראזי גר"ו, וכלם מבקשים אותנו לבל נתן לו (לר"י תרג'מאן הנז') לקבל אפי' פירוטה של נחשת. ולא יקבל יותר לא במראקש ולא בכפרים, וע"פ האגרת של כת"ר ראיתי חתימת ידך בתוספת טובה של שם זרחיה גר"ו ושמחתי כראות פני אלהים ואדוני, ועכשיו הנה ה"ר יעקב הנז' נעצר כאן במראקיש זה שבוע ראשון בכדי לעשות פה נדבה ובלא"ה⁷⁰ לא היו חושבים כאן לתת לו כלום היום עד שיגמור הנדבה החכם שד"ר כמה"ר חיים אשכנזי גר"ו כי הוא התחיל הנדבה שלו זה חדש ימים, והאמת שדייקנו ממכתבך שביטול שליחותו כמוס ביד ידיין הראש כה"ר סי' יאודה עולייין גר"ו, וג"כ כתבת על פי השמועה שהביטול הוא ביד כה"ר עולייין גר"ו, אשר על כן הוא (הר"י תורגמן) כבר הולך יום א' ס' ויחי לצוירא ומשם יעלה לגבלטר אצל סי' יאודה בכדי שיראה אם אמת שלחו לו... מן ירושלים ת"ו ולפי דבריו מעכשיו עד ר"ח אדר א' יהיה בגבלטאר... הגדתי לך היום מה שאמר לעשות אשע"ך⁷¹ מיד תשלח לסי' יאודה... הוא ברבאט יע"א ישלח לך הביטול או יכתוב הוא מכתב לידיין מהר"י למאליח ולחכמים של מראקש יע"א זהו העיקר לך אם תרצה לעקור אותו כלל, לא תשאיר לו מקום לגמגם, ומה שהיה הנה הודעתי לכת"ר ואתה תבחר לעצמך טובה

67 = שכח לאל.

66 = אחרי דרישת שלומו.

68 עיר במדבר סחרה, במארוקו.

69 שליח א"י שעורר התנגדות מרובה נגדו בימי שליחותו בצפון אפריקה.

71 = אשר על כן.

70 = ובלאו הכי.

וברכה, ואבקשך שתשיבני על מכתב זה למראקיש יע"א, ואין להאריך כ"א ⁷² בשלם כת"ר שירבה ושיגדל אכ"ר. וידי"ן כמה"ר מרדכי ביטאן וכו' יס"ט ותדע שיעקב בנו שעזבת אותו קטן, היום גדל ש"ל ונעשה חכם גדול בגמרא ונתתי לו אסתר בתי והננו כעת מחותנים ש"ל, וידי"ן עמי ⁷³ מסעוד בן יוסף יס"ט ויהודי י ליג ⁷⁴ כלם דו"ש ⁷⁵ והר' מכלוף בן שלם בן באונו הקרוב לך זה חדש המסכן נפטר שטף אותו הנהר של תאגאראות, העלוב ונפטר לב"ע ⁷⁶, תנצב"ה ואקוה שאבשרך בשמחות וש"ר ⁷⁷ מאהובך

הצעיר ע"ה יוסף בן מכלוף בחיון סלי"ט

על גבי הכתב:

הרי זו עולה לקראת מלך ישראל מלכי רבנן, חן ערכו מי ימלל. החכם השלם והכולל, החסיד העניו כמדת הלל, ידי"ן ואו"ע דבק מאת ה"ה שד"ר כמהר"ר יאודה זרחיה אזולאי נר"ו, יאיר ויוהיר אכ"ר ממראקש יע"א לעיר ארבאט יע"א ופגי"ן, קרוב"ץ ⁷⁷.

ט. אגרת משנת תקצ"ד על הפולמוס שעורר רי"ז אזולאי במארוקו

למעל' הח"ר יהודה אזולאי י"צ (בכל מקום שהוא שם) הנה לשלום מר לנו מר כי חוות קשה הוגד לנו את אשר שלח רסן לשונו לשון מדברת גדולות בשוט לשון לחרף ולגדף מערכות אלקים חיים ומלך עולם ולדבר סרה על כל קהלות הקדש, קדש ישראל לה' כל אכליו יאשמו וכו', ונוספה נחלתו לדבר סרה על עם ה' ונחלתו אלו ת"ח ולהטיל מום בקדשים בדברי אפקרותה כאשר תעשנה הדבורים, ומי אמרים המא'ררים ליצנות וקנטורים, וקללות חנם שלא תבואו על כל קהל עדת ישראל שלא נתנו ליאמר ולא להעלותם בספר על לא חמס באשר לא נגענוך וכו' ונשלחך כי ידענו נאמנה שזה דרכו כסל לו בכל ערי המערב לשלוח רסן לשונו באר"ס של נח"ש וקללות וגידופין וקים זה מה שכתוב בזה ואתנה יעקב לחרם וישראל לגידופין חו"ח ⁷⁸ להשפיל ולהוריד גאונה של תירה והכמיה ולחלל את ה' ברבים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב כי הן רבים עתה עם הארץ בשמעם את הקול מתוך החשך קול המיצר לישראל נעשה רו"ש ולענה. יאמרו הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש ק'ול, הא'רש ודברי חכמים בנחת נשמעים

72 = כי אם.

73 מלת עמי בערבית של יהודי מארוקו, ס"י אדון או דור.

74 = דורשים שלומו.

75 = לבית עולמו. 76 = ושלום רב.

77 = וסורץ גדר ישכנו נחש, קול רינה וישועה באהלי צדיקים. 78 = חלילה וחס.

ובפרט חכמי א"י תוב"ב כי לא קראתי נועם אלו חכמי א"י. איכו השתא מוחלפת השיטה כי לא קראתי חובלים שועל יוצא מבי"ק⁷⁹ הקדשים מחבל בכרמים כרם ה' צבאות בית ישראל ויאמרו ראו גדולים שגדלה ארץ צבי חלילה וקושטא קאי כי לא תהא כזאת בישראל וזריק חוטרה אאורה אעיקריה קאי די בארץ העמים במדיו נתגדל אלא שהכפרים מקדימין לכניסה ובוזה אתה נוגע ח"ו בכבוד רבותינו יושבי ארץ הקדושה ודבר שמענו ותרנו בטננו את אשר הוביש אוי לה לאותה בושח וכלימה ודבר תועה על כל החכמים כללי ופרטי קול בארץ ת"ו ובחול לא יאבה ה' סלוח לו ולא נכנסו הדברים באזנינו והנה בעתה גלה סופו על תחלתו ונאמנו הדברים יגלו שמים עונו כי כל המחלל ש"ש⁸⁰ בסתר וכו', כי עינינו הרואות שזה דרכו כסל לו. ועל הכל אנחנו מחשים והיינו מעלמ"י העי"ן לחלוק כבוד לארצנו עיר האלדים סלה שאפי' שפחת שרי שרתי במדינות א"י תוב"ב אנחנו חייבים לחלוק לה כבוד ומה גם כי כבוד אלדים הסתר דבר, זו היא סיבה שלא רצינו לפרסם הדבר ולחלל ה' ברבים ויהי היום כי פשתה המספחת זאת תורת המוציא ש"ר⁸¹ וכסיל יפרוש אולת כי פרוץ הוא גלה קלונו וזדונו לעיני עם הארץ לא נוכל עוד להתעלם אך ורק אנו מוכנים לשלוח קב"ע כוח'ך לא"י תוב"ב מקול מחרף ומגדף וקללות נמרצות שמתות ונדויים די בכל אתר ואתר הלא גם בנו דבר ויאר לנו קללת חנם וכו' שלו תבוא כתוב למען ישמעו כי הוא המפסיד לכל עם הארץ לבלתי יתנו צדקות ה' והרי זה בא לתקן והיה מעשה הצדקה שלם ונמצא מקלקל כי שנאה מקלקלת את הצורה לא לנו ולא תהא כזאת בישראל ותהלות להי"ת⁸² כי כל השלוחים שהאירו אל עבר פנינו נכנסו בשלם ויצאו בשלם וזה פירש מדרכם דרך הקדש כל שעסקו עם הנצ"ים עובר ומתעבר בכל מחנה העברים והנך רואה כי זה כמה מן הארץ ההיא יצא אבדורי אבדור בכל אתר ואתר ולא היתה קריה שגבה ממנה שום נדבה להיותו איש ריב ומדון ומקלל ולשונו תהלך בארץ וחזי מאי סליק ביה כמה דמסיק תעלא מבי קרב"א כי חרדה מסלקת את הדמים. והן היום הוספת על השמועה כי כל האמור לשמע און שמענו והנה בעתה הגיעה לידנו אגרת בת מחלת לענות בדברים המענין נפש שומעיהן היה גירי ידיה חץ שחוט לשונו חטאת יהוד"ה כתובה בעט ברזל וכו' ושם ראינו את הלחץ אר"ש לא מטהרה בי בשרירות לבו ילך לא בחיל ולא בכח כי אין כחו אלא בפיו על פיו יצאו וע"פ יבואו כל ריב וכל נגע.

ובכן הלא כה דברינו שלא תתראה עוד אלינו כי כך עלתה הסכמתנו שלא תתקבל בבית שום אדם מישראל קטן וגדול ולא יאסף הביתה כלל ועקר. ולכבוד הארץ אשר בלבנון נחנו נעבור חלוצים ובשם אלדינו נדגול להקים ולהרים דגל תורתנו הק' ועיר קדשנו ותפארתנו תוב"ב לעשות להם נדבה הגונה

80 = שם שמים.

82 = לה' יתברך.

79 = מבית קודש.

81 = שם רע.

לשם ירושלים תוב"ב וגקיים בה מצות שלוח ליד הק' על העליונה, מעלת מ"ר נ"ר
של ירושלים תוב"ב וה' ברחמיו יעזרנו עדכ"ש⁸³ למלאת רצונן של צדיקים בכסף
מלא כדת מה לעשות. אך אותך לא נוסף ראות פניך וכבר כתבנו לך אגרת כיוצא
בזה להתרות כך שלא תתראה עוד אלינו אין לנו לפרסם הדבר ולחלל ש"ש ברבים
ח"ו כי כבוד אלדים הסתר דבר ולכן גלינו טפח להתרות כך כאמור וכיסינו טפחיים
ואם באולי עד פה תבא דע לך שמרה תהיה לו באחרונה ולא תכנס כלל למחנה
העברים. בס' והיה עכ"ב תשמעון וכו' מ"ש תקצ"ד לפ"ק פה טיטואן יע"א.
וה' ישפות שלם לנו וכו' נכתב ונחתם ברשות ב' מבד"ץ⁸⁴ וברשות ראשי ק"ק
עדתינו י"ץ ראשי המעמד שנתנו לנו רשות לחתום על כל הבא כתוב לעיל מראש
ועד"ס ולראיה ח"ש בזמן הנז"ל בטיטואן יע"א וש"ר⁸⁵.
ע"ה ב"ה אברהם אנהורי, ע"ה דוד בן הארוש

י. המלצות מחכמי קושטא וחכמי איטליה שנת תקצ"ו—תר"ב
שרי צבאות ישראל... די בכל אתר ואתר... יאודה זרחיה
אזול אי נר"ו... שהיה יושב בעה"ק ירושלים תוב"ב שקוד על למודו על התורה
ועל העבודה כאשר עם לבבו אשר חנן לו האלקים ובפרט הבן יקיר לו יניק וחכים
אשר ישא את שמו כשם רבו ה"ה הח"ר חיים יוסף דוד אזולאי בכור קריה רחמנא...
כלתה פרוטה מן הכיס על המחיה ועל הכלכלה... אך יצוא יצא ממחיצתו לסובב נתיבות
ולדפוק על פתחי נדיבים אחינו בני גאולתנו אולי יחנן ה' ומצא כדי גאולתו...
והנה הוא א"ח עסוק להדפיס פי' הרב הגאון הגדול מהר"ר שלמה סיריליא
זלה"ה על הירושלמי סדר זרעים ושקלים אשר כבוד תורתו ואת יקר תפארת גדולתו
הנה הוא מפורסם בתורתו על הרב הגדול מעוז ומגדול מהרח"א⁸⁶ זלה"ה...
הבאים ע"ה ח"ה עירנו קושטא יע"א ברוב טז ושלוש.

אלול דהאי שתא בונה ירושלים⁸⁷ ה' נדחי ישראל יכנס בעגלא ובזמן קריב
שמואל חיים יצ"ו
חיים משה פריסקו
אליעזר די טולידו ס"ט

עינא דשפיר חזי את כל הרשום בכתב עליונים למעלה על מעלת הרב המופלא
וכבוד ה' מלא מגזע היחס שלשלת יוחסין מיקירי ירושלים כמוהר"ר יהודא
זרחיה אזולאי נר"ו הוא ההולך קדמת אשור לשרת בשם ה' אלהיו כי ע"כ

84 = שנים מבית דין הצדק.

86 = ושלוש רב.

83 = על דבר כבוד שמו.

85 = חתמנו שמנו.

87 = עבד ה' ברוך הוא.

89 = תקצ"ו.

88 הכונה להרב חיר"א. עיין שם הגדולים בערכו.

גם אנכי יצאתי ממחיצתי בדמות צורות להחזיק במעזי משום עשה דכבוד תורה כי ידעתיו רב גובריה ורב חיליה סוה"ר⁹⁰ כי ע"כ חנותי במד'בר אל כל המקום אשר תדרוך כף רגלו לתת לכסף מוצא איש אשר כברכתו תקלין וחדתין ותקלין בעין יפה ובמידה גדושה ולתת לו אכסניא נאה למען ציון ולמען ירושלים ולהחזיק במעוזם ולמכתב לחזק'יהו באתי על החתום בחדש אלול דהאי שתא ובחר עוד ב' י' ר' ו' ש' ל' י' ס לפ"ק נאום החותם בגושפנקא דמלכא יר"ה פה קושט"א יע"א ברוב עז ושלום

חזקיה אברהם הלוי חכם באשי (חותמת)

אנחנו פקומ"ש עה"ק ירושלים תוב"ב אשר פה קושטא יע"א הבאים על החתום, ראה ראינו כל ד"ק אשר יצא מפי עליונים למעלה רבנן תקיפי ארעא הי"ו, ועילא מנהון כתר תורה נטוי על ראשיהם מ"ע הרב הכולל בישראל להלל כמוהר"ר חזקיה אברהם הלוי זלה"ה... חנותינו במדבר לפני רוזנים ומוסדי ארץ די בכל אתר ואתר שידרוך כף רגל מע' הרב הנז' המה יעמדו לימינו להעניקו מפרי צדקתם שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב ולקרבו אצלם בעין יפה ובסבר פנים יפות... שלחי אדר שנת תקצ"ח ליצירה פה קושטא יע"א והכל שריר ובריר וקים

יצחק חאטים חזקיה קארמונא

הצעיר אברהם קאמונדו

עבר עלינו החה"ש⁹¹... ועשינו עמו צדקה וחסד כה יעשו וכה יוסיפו בכל מקום אשר תדרוך כף רגלו כי הוא בר אוריין ובר אבהן מגזע ישישים ורב גובריה ורב חיליה לאורייתא וכל המרחם עליו ירוחם והיה מעשה הצדקה שלום... טריאסטי ל"ז לספירה... ש' הולך צ'ד'ק'ו'ת'⁹² לפ"ק.

ה' שבת אלחנן בכמהר"ר יחיאל חיים טריויש זצוק"ל

איכלע לאתרין רב ומר הרב יהודה זרחיה אזולאי נר"ו אתא ואייתי בידיה תורה שלימה תורתן של ראשונים כמלאכים ספרים נפתחים מלאים זיו ומפיקים ציצים ופרחים ונפשו אותה להוציאם לאור בדפוס ליהנות בהם בני תורה... אתאנו לחלות את פני פנינו אחי ומרחמי אל כל המקום אשר יעבור מע' הרב המובהק עליון למעלה נר"ו לתמכו ולסעדו... צעירי צאן קדשים הח"ו פה ק"ק ליורנו יע"א ב"ך יברך לח' רחמים שנת התר"ב וש"ר⁹³.

ע"ה יצחק חיים נוניס אלוארינגה ס"ט

ע"ה אברהם ס"ט בכמהר"ר משה קוריאט זלה"ה

הצעיר אברהם ברוך פיפירנו ס"ט סופר הק"ה

יא. אגרת על הנדבות במארוקו

ב"ה, יום א', רח' סיון המוכתר בכתר תורה.

ידיע לכת"ר ⁹⁵ שקבלתי כת"י ⁹⁶ ושמחתי כעל כל הון וראיתי שיש לך תרעומת על שלא שלחתי תשובה מיד ולא לתר שלחתי תשובה ל תיט אוון. ולענין הקופה של רחל אמנו זיע"א ⁹⁷ כבר אמרתי להם שיעשו אותה ומיום שהלכת, והם טרודים על ענין מסים וארנוניות, ועדיין לא גמרו, ואח"כ באו נצרכים ברבוי, ולענין נדבה של סאלי לא גבו אותה גם הם עדיין טרודים. גם ר' אליהו ׳ מאיר עדיין יושב מיום שעבר הפסח ועדיין לא עשה נדבה ואין להאריך כי אם בשלומך שירבה ע"ה ראובן ׳ ש עיה

יב. אגרת מר' דוד בן שמעון, שנת תרכ"ט

יום ב' בש' י' לח' ניסן שנת ב'ר'כ"ו א'ת' ה' לפ"ק.

מעלת הרב המובהק זר"ק ¹⁰⁰ כמוהר"ר יאודה זרחיה אזולאי גר"ו... זאת אומרת מקבלת כתבו זמן נקט י"ב לחדש אדר ונצטערתי מצערו של צדיק על שיושב במכאוב על משכבו ה' ירפאהו רפואה שלימה אכי"ר. וקראתי לבנו ידידו והוכחתי בשבט פי למה מצעיר רוח"ם ¹⁰¹ בכתביו, ודיו צערו שעומד שם בצער השביה, והיתה תשובתו שהוא שומע קול הברה שרו"ם על מי מנוחות, ומכאן והלאה חושבנא טבה ובע"ה כבר הבטחתיהו שאשגיח עליו בפרטות רק שה' ית' יתן בלב אחינו שבגולה לרחם על עניהם אשר הן בעון עדיין לא נתקבלה שליחות המערביים בכל מקום ובפרט בערי אפריקה ובפרטן עיר ווהראן ששולחים לנו התראות שלא יקבלו עוד ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי' ששורת הדין היתה שגם עניי ווהראן וכפריה צריך שיצאו מפנקס עניי המערביים הן לחיים הן וכו' האמנם אם אדם חטא וכו' ואלה הצאן מה עשו וממקום אחר ישלח שלומו...

הצב"י ¹⁰² מעט דב"ש ¹⁰³

94 על גבי הכתב נזכר שהאגרת נשלחה לפאס.

95 = לכבוד תורתו. 96 = כתב ידו.

97 = זכותה יגן עלינו אמן. 98 = עכד ה'.

99 לאחר זה בא אישור מישראל בן שעייה שהחתימה היא של ר' ראובן ׳ שעייה מתושב

ארכאט.

100 = זרע קדש. 101 = רום מעלתו.

102 = הצעיר באלפי ישראל. 103 = דוד בן שמעון.